

[17/07/2018]

מימרות השגורות ללא מקור

נכתב ע"י הרב בא-גד כפי שהוקלט ממו"ר הגרא"ק זצ"ל
ובתוספת משו"ת אבני-חפץ ומאוצרינו הישן מאת יאושזון

1. **דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב** - לא נודע מקורו ואולי בדומה בברכות ו': "כל אדם שיש בו יר"ש דבריו נשמעים".
2. **נתי ספר ונחזי** - לא נודע מקורו ואולי כדוגמת קידושין ל. "ניתי ס"ת ואימנינהו". (וכן שבת מט:)
3. **כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו** - אין מימרא כזו אם כי מופיע בעירובין יג: "כל המחזר על הגדולה, גדולה בורחת ממנו (ומובא בתנחומא לויקרא ג': "כל מי שרודף אחר שררה..."). וכן בדרשות המהר"ל לשבת תשובה עמ' טו'.
4. **כבדהו וחשדהו** - אין מימרא כזו, ובדומה מופיע במסכת כלה פ"ט ובמסכת דרך-ארץ פרק ה': "לעולם יהא כל בן-אדם בעיניך כליסטס והוי מכבדס כר"ג" (וראה הסיפור במקום), ואולי הכוונה כריש-גלותא!
5. **תשועת ה' כהרף עין** - אין פסוק כזה - וראה בספר "איש חסיד היה" לזכרו של ר' ארי' לוי שמציין כי המקור הוא מפיוטי הימים הנוראים אוצר החכמה והפנה את ליבי שכני מעמישב בפ"ת, ר' אפרים כלילי לספורנו (בראשית מא, ד) לפסוק: "ויריצוהו מן הבור - כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע כאומרו כי קרוב ישועתי לבוא" ור' אופיר שובל מחיפה העיר לי שלשון דומה נמצאת בדברים ח, א "ומ"א אם התחלת במצוה גמור אותה".

וראה ספור ר' אריה לוי בהפרדו מהנידונים למוות (מובא ע"י ר' שמחה רקובר):

ישועת ה' כהרף עין

פעם סיפר לי, כי כאשר היה מבקר את הנידונים למוות היה נוהג להיפרד מהם באמירה: "ישועת ה' כהרף עין". שאלוהו: היכן כתוב דבר זה? השיב להם: איני יודע, אך ודאי מובא הוא בכתובים. והוסיף הרב: "שבת לביתי, חיפשתי אחר מקורה של אמירה זו ולא מצאתיה".

פשר חלומות
לאחר שנים אחדות נזדמן לידי ספר "מכלול המאמרים והפתגמים" מאת הרב משה סבר (ז"ל) איש זכרון יעקב. עלעלתי בספר ה ומצאתי כי מקורה של האימרה "ישועת ה' כהרף עין" באחד הפזמונים ל"ימים נוראים" (המובאים בספר "מנחה ליהודה"). מיד הרצתי גלויה לרבנו והודעתיו מקורה של האימרה. מה הופתעתי כאשר קיבלתי איגרת מהרב ובה הוא כותב לי, כי לפנות בוקר חלם שהנה הוא נפרד ממני ואומר לי: "שמחה, ישועת ה' כהרף עין". מספר שעות לאחר מכן הביא לו הדוור את מכתבי, בו אני כותב לו: "רבנו, מקורה של אימרה זו במקום פלוני..."

6. **שוטה אינו מרגיש** - לא נמצא בשום מקום, ואולי הכוונה לשבת יג: "אין שוטה נפגע" וראה פרש"י.
7. **סתם מקשן עם-הארץ** - לא נמצא בשום מקום. והיא מליצה בשו"ת חוות-יאיר רוט.
8. **עתידה א"י שתתפשט בכל הארצות** - לא נמצא בשום מקום, רק על ירושלים נאמר בדומה - עיין שהש"ר פ"ז ח', ספרי דברים א'.

9. מתחיל במצוה אומרים לו גמור - לא נמצא בשום מקום, אלא בדומה בסוטה יג: "העושה דבר ולא גמרו" וכן במ"ר כ"ב ד', וכן ירושלמי מגילה פ"ב ה"ז בירושלמי לפסחים פ"י ה"ה ור"ה פ"א ה"ח "כיון שהתחיל במצוה אומרים לו מרק" ופירש קרבן העדה "גמור".
10. עם צדיקים הקב"ה מדקדק כחוט השערה - לא נמצא בשום מקום אלא בדומה ביבמות קכא: "מלמד שמדקדק עם סביביו כחוט השערה", וראה רש"י שהכונה לצדיקים וכן בב"ק נ.
11. אין אורח מכניס אורח - לא נמצא בשום מקום, ובדומה לו מובא בב"ח צח: בשם בן-סירא "וקל מחתן אורח מכניס אורח". וראה המקור בעמ' 231
12. איניש באיניש פגע טורא בטורא לא פגע - לא נמצא בשום מקום.
13. מאן דיהיב חיי יהיב מזוני - לא נמצא בשום מקום, אלא בסגנון הפוך בתענית ח: "כי יהיב רחמנא שובע לחיי הוא דיהיב".
14. איזהו חכם המכיר את מקומו - נמצא רק הסיפא באבות פ"ו ו'.
15. למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל - למרות שהוא מאמר השגור בפי כל לא נודע מקורו. ומעניין לציין ש"אור החיים" לויקרא י"א ז' הביא המאמר בשם חז"ל ולא גילה מקורו.
16. כבד את ה' מהונך א"ת מהונך אלא מגרוך - לא נמצא בשום מקום ועיין בב"י או"ח סי' נ"ג שהביא מאמר דומה.
17. כל הכועס כאילו עובד ע"ז - לא נמצא בשום מקום בש"ס והעיר ע"כ המהרי"ץ חיות לשבת קה: ותמה על דברי הרמב"ם ל"אבות" פ"ב מ"י "והתזק שבדבריהם אמרם כל מי שכועס כאילו עובד ע"ז" ור' ישעיהו פיק העיר במסורת הש"ס אות ג' - שבת קה: ע"ש" ולא נמצא במסכת שבת אלא "המקרע בגדיו בחמתו... יהא בעיניך כעובד ע"ז" ותמוה!?! וכן בהלכות דעות פ"ג ה"ג.
18. איזהו חכם הרואה את הנולד - מאמר זה בשלמותו לא נמצא בשום מקום אלא בתמיד לב. והמסורת-הש"ס מציין שמקורו ב"אבות" ריש פ"ד אולם שם מופיע רק הרישא "איזהו חכם" ואילו ב"אבות" פ"ב מ"ט מופיע רק הסיפא "הרואה את הנולד" ותמוה מי חבר את שני חלקי המאמר!?

לב	פרק רביעי תמיד	לא היו כופתין
<p>ארנמן וסס ריבד זכב על טארס : אמר להם בעינא דחיל - רזלה אני ליך למוינת הכריקא : אמרו לא מליה רזלה - איך יטול ללכת שרבי תמן באלמע הדך מקום סיס צו תמן בין ביום בין בלילה ואין סוס ארס יטול לעטר אותן הרים : אמר להם לא סגיא דלא חילנא אמעו סבי משיילא מה אטביר - תקעתי עלמי ללכת סס אמעו הגי ובשביל שתקעתי בעלמי אני שאל לכה ענה מה תקעתי ובאחיה ענין לכל</p>	<p>מה למעלה מה למטה מה לפניו ומה לאחור אמר להם אידין מתקרי חכים אמרו ליה (ו) "איזהו חכם הרואה את הנולד אמר להם אידין מתקרי גבור אמרו לו איזהו גבור הכובש את יצרו אמר להן אידין מתקרי עשיר אמרו ליה איזהו עשיר השמח בחלקו אמר להן מה יעביד איניש ויחיה אמרו ליה ימית (ו) עצמו מה יעביד איניש וימות יחיה את עצמו אמר להן מה יעביד איניש ויתקבל על ברייתא אמרו יסני מלכו ושלמן אמר לדו דידי טבא מדידכו ירחם מלכו ושלמן ויעבד סיכו עס בני אנשא אמר להן בימא יאי למידר</p>	<p>השיבו ליה מילתא דא לית ליה ספר : גלמרו ליה . מן הפסוק דתמן נברא החלה שנאמר וחסך על פני האדם והדר ויאמר אלוהים יסו אור אלמא תמן קדים: סברו אז אמרו ליה - הכי אהא לשיולי מה למטה ומה למעלה וסילק השיבו ליה מילתא דא לית ליה ספר וימע ולא ואלס עיר ממנשה בראשית : אז סבי - דנשביל כך ממנע מלהשיבו החלה נמי אמאי השיבו לו השמים נבראו החלה לא היה להם להשיבו כלום משום דילמא אחי ס' : מעיקרא ה"י</p>

19. אין לך דבר העומד בפני הרצון - ובדומה לו נמצא רק בזוהר ב' קסב "כל מלין דעלמא לא תלין אלא ברעותא".
20. האומר דבר בשם אומרו - מגילה טו. אבות פ"ו ו': "ותאמר אסתר בשם מרדכי" - לא רק דברי תורה אלא גם דברי חולין.
21. "אם תעזבני יום יומיים אעזבך" - מופיע בצורה זו ברש"י לדברים י"א-י"ג "היה אם שמוע תשמעו... כתיב במגילה אם תעזבני יום יומיים אעזבך" וכבר העיר השפתי-חכמים אות פ': "ר"ל במגילת סתרים אבל אינו פסוק בכל העשרים וארבע (כ"ד ספרי התנ"ך) והכי איתא בירושלמי ברכות סוף פרק תשיעי אמר רבי שמעון בן לקיש במגילת חסידים מצאו כתוב יום תעזבני ימים אעזבך".

שאלו את הגאון המפורסם רבי ישעיה פיק, שהיה בקי מופלא בש"ס, היכן מצוי בגמרא המאמר "וכל מכה אשר לא כתוב - זו מיתת צדיקים" המקובל אצל הכול כמאמר חז"ל. והשיב: זו גופה "מכה אשר לא כתוב" היא, שכן מאמר זה אינו מצוי כלל בכל הש"ס כולו!

ובהזדמנות זו כדאי להצביע על שורה ארוכה של מאמרים המקובלים על הכול כמאמרי חז"ל, ולאמיתו של דבר לא נזכרו כלל בדברי חז"ל, והם באים בספרים קדומים שלאחר תקופת התלמוד, כמו: "אין חכם כבעל הנסיון" - המשכיל, ואין מנהיג לבני אדם כבעל הנסיונות - "המשכיל" / ר' ידעיה הדניני בספרו מבחר פנינים (בן דורו של הרשב"א) - בשם יוסף שגב.

"אם לא יועיל, לא יזיק"

"אותיות מחכימות"

"אם קבלה היא, נקבל" ... במסכת יבמות דף עו מצינו: "אם הלכה היא נקבל".

"ברא כרעי דאבוה" - (לשון הגמרא בעירובין דף ע הוה: "יורש כרעיה דאבוה". אבל בתוספות, יבמות ג, נמצא: הבן כרעיה דאבוה").

"באה שבת, באה מנוחה" ... (מובא ברש"י במסכת מגילה דף ט, ובתוספות סנהדרין דף לח, אבל אין זה מאמר חז"ל).

"הרוצה לשקר ירחיק עדותו" ... (מובא בדברי הרמב"ן במסכת שבועות פרק שבועות הדיינין).

"המאבד עצמו לדעת אין לו חלק בעולם הבא" ... (בספר "לחם שמים" על המשניות מאת יעב"ץ נאמר, שמאמר הוא במסכת שמחות, אבל במהדורות שבידינו אין הוא מצוי).

"טעות לעולם חוזרת"

"כאשר זמם" ולא "כאשר עשה" ... (כך מובא במסכת מכות דף ב, אבל בגמרא אין מאמר זה מצוי).

"מרבח דברים מרבה שטות".

"מדחציף כולי האי, שמע מינה ממזד הוא" ... (במסכת בבא מציעא דף פג נאמר: "שמע מינה רשיעא הוא"). וראה המקור.

"סכין מסוכן ביד שוטה".

"סוף גנב לתליה".

"אזנים לכותל" ... (נמצא במדרש רבה, ויקרא פרשה לב).

"סתם מקשן עם הארץ" ... (מליצה היא בשאלות ותשובות חוות יאיר, שאלה ריט).

"צרת רבים חצי נחמה" ... (על הפסוק "בצר לך" שבפרשת בחוקותי נאמר במדרש: "כל צרה שהיא של יחיד היא צרה, וכל צרה שהיא של רבים אינה צרה").

"קול המון כקול שדי" ... (מובא ב"סדר זמנים" לרבי סעדיה לונגו, ונמצא כבר בשירתו של ר' שמואל הנגיד "אלוה עוז", אך במובן אחר).

"אין נביא בעירו" ... (אף אמרה זו נמנית עם ה"מאמרים" המקובלים ביותר ובוודאי לא הכול יודעים, שמאמר זה אין מקורו לא אצל חז"ל ולא בראשונים, אלא, להבדיל ב"ברית החדשה", ספר מתיא פג, מובא הוא אצל אברבנאל על ההגדה ואצל ר' יוסף יעב"ץ ובמדרש שמואל על אבות). (וראה א"ע שמות ב, ג' ועוד ד"א)

"אין אומן בלא כלים" ... (מסתבר, שמקורו של מאמר זה במדרש רבה שמות פרשה מ: "נגר שאין בידו ארגילא אינו נגר").

"ודי לחכימא ברמיזא" ... (לשונו הנכון של המאמר הוא: "לחכימא ברמיזא, לשטיא בכורמיזא, מדרש משלי, פרק כב).

"ההכרח לא יגונה" (ראה מהרש"א, חולין דף ז).

"מאן מלכי? רבנו" ... (הלשון בגמרא הוא: מאן מלאכי השרת? רבנו, נדרים כ. וראה המקור).

"מי שיש לו מנה רוצה מאתים" ... (לקוח מקהלת רבה פרשה פא, אבל שם הלשון הוא בארמית: "אית ליה מאה, בעי תודני ^{אוצר החכמה}מאה").

"מיום שחרב בית-המקדש, ניטל טעם בשר וניתן בעצמות" (מובא רק ב"פענח רזא", פרשת בוא).
 "קבל את האמת ממי שאמרו" (מובא בהקדמה לשמונה פרקים להרמב"ם, ושם הלשון הוא: "שמע האמת ממי שאמרו").

ואגב דאטינא להכא נסיים בקושית החתם-סופר מדוע נאמר "איזהו חכם הרואה את הנולד" מן הראוי היה לכתוב "איזו נביא" וראה רש"י לתמיד לב. שמפרש בלשון נבואה.

ותירץ הגרא"ק כדוגמת איסורי-שבת בהם יש "אב-מלאכה" ו"תולדה" כך גם בנושאים רבים ביהדות אין להסתפק בשמירה על איסור ה"אב" אלא יש להקפיד להמנע גם מה"תולדה" כדוגמת:

1. ע"ז (אב) וכעס (תולדה) כאמרם "כל הכועס כאילו עובד ע"ז".
2. רצח (אב) הלבנת-פנים (תולדה) כאמרם "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" (וראה בב"מ נח: תוס' ד"ה דאזיל סימקא... ומה שמאדים תחילה לפי שהדמים מתאספין לברוח".
3. גלוי-ערויות (אב) קירבת-בשר (תולדה).

על זה נאמר: "איזהו חכם הרואה את הנולד" החכם האמיתי אינו מסתפק בהמנעות מעבירה על "אב" אלא נזהר מאוד שלא להכשל ב"תולדה" - "נולד". (וראה מקורות נוספים ב"עץ-יוסף" ל"אבות" פ"ב י"ג).

ולסיכום:

ושמא ניתן להסביר חלק מההבדלים הנ"ל לפי התוס' לשבת קכח. ד"ה "ונתן הכסף וקם לו - אין הפסוק כן... ודרך הש"ס לקצר ולומר בלשון אחר קצר... אלא כן דרך הש"ס שלנו מביא עיקר הדרשה...".

וכן במגילה ג. תוס' ד"ה וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק - לא כתיב בהאי קרא כן... ודרך הש"ס הוא לקצר הפסוקים ולערבם יחד כמו ונתן הכסף וקם לו (ערכין ל"ג).

<h2 style="margin: 0;">יידיש שפה נבחרת</h2>	
<p style="text-align: center;"><i>אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה</i></p> <p style="text-align: center;">אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה את אור היום הסתירו שמי העננה זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא ומצערינו עוד ירעים אנחנו פה.</p> <p style="text-align: center;">עברית: אברהם שלונסקי</p>	<p style="text-align: center;"><i>אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה</i></p> <p style="text-align: center;">אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה (אל נא תאמר - הנחון הפרטיטנים)</p> <p style="text-align: center;">מאת: הירש גליק</p> <p>ואג נישט קיין מאל אז דו גייסט דעם לעצטן וועג, כאטש הימלען בלייענע פארשטעלן בלויזע טאג: קומען וועט נאך אונדזער אויסגעבענקטע שעה 'וועט א פויק טאן אונדזער טראטימיר וינען דא!</p>
<p style="text-align: center;"><i>מלים זלזן: מרדכי גבירטיג</i></p> <p style="text-align: center;">מ'ברענט: מ'ברעלעך, מ'ברענט! אוי, אונדזער ארעם שטעטל נעבעך ברענט! בייזע ווינטן מיט ירגזון, רייסן ברעכן און צעבלאזן, שטארקער נאך די ווילדע פלאמען, אלץ ארום שוין ברענט.</p>	<p style="text-align: center;"><i>אחיס געזירה שריפה</i></p> <p style="text-align: center;">עיבוד של אברהם לוינסון</p> <p style="text-align: center;">שריפה! אחים, שריפה! קרובה חס וחלילה השעה, כי הלהבות יתמידו, את כולנו פה ישמירו, רק שרידי קירות יעידו מה שפה היה.</p>
<p style="text-align: center;"><i>שקט, שקט, בני נחרישה:</i></p> <p style="text-align: center;">שקט, שקט, שטילער, שטילער, לאומיר שוויגן קברים וואקסן דא ס'האבן זיי פארפלאנצט די שונאים גרינען זיי צום בלא.</p>	

ביב"ז	עמ"י	עש"ז
אור - תורה		
<small>כי נר מצוה ותורה אור (משלי ר' בי"ג) כל המשתמש באור-תורה אור תורה מחייהו (כתובות קיא):</small>		
אב תשמ"ט	שנה עשרים ואחת	חוברת יב (רבח)

מתוך הבטאון "אור-תורה" לנאמ"ן ס"ט

סימן קסד

אורי סימן טוב / בני ברק

הערות אחדות לאור תורה, ועוד

לעיי"נ הרב ר' מיקיץ דוד סעדון
זצ"ל וקרובינו הנפטרים, תנצ"ב.

בחוברת סיון התשמ"ט סימן קל"ו הביא הרב יוסף בא ג'ד שליט"א מימרות השגורות בפי העם כמאמרי חז"ל ולא נודע מקורן, ואמרתי להעיר ולהאיר באיזהו מקומן של שבחים בס"ד:

מס' 5 תשועת ה' כהרף עין - מקורו בפיוט עזרי יבוא האל מאין (בסליחות שפתי רננות, גירבא התשי"ז, דף י"ט ע"א) "ואם רב עוני כמעשה קין, ישועת ה' כהרף עין". סימן הפיוט צדוק ולא נודע מחברו.
מס' 6 שוטה אינו מרגיש - ציין לשבת יג: וע"ע בירושלמי תענית פרק ג' סוף הלכה ח'.
מס' 15 למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל - כתב שלא נודע מקורו, ואיתא בס' ראש אמנה לר' יצחק אברבנאל פרק י"ג ע"ש.

סימן קסו

יוסף חיים מזרחי

כולל "היכל עזרא"

רחוב יוסף בן מתתיהו 39 ירושלים

בענין מימרות חז"ל שלא נודע מקורן

ראה ראיתי בירחון אור תורה סיון סימן קל"ו מה שכתב בענין "מימרות השגורות בפי העם כמאמרי חז"ל ולא נודע מקורם", ובראשית דברי ברצוני להעיר שכבר רבים ושלמים דנו בנושא זה בכלל ובמאמרים אשר הובאו כאן בפרט. לך נא ראה בירחון "נרות שבת" (חלק ג' אדר תש"ה עמוד מ"ב ועמוד ס"ו) מאת העורך והרב שמואל אשכנזי. וכן במ"ש בספר "מנחה ליהודה, מאמר שלם על נושא זה מאת ש. אברמסון (מעמוד 20 עד 30) ע"ש באורך ורוחב.

סימן קסח

דן אילון מחבר

ירושלים

בענין מאמרים המיוחסים לחז"ל ולא נודע מקורם

ראיתי לנכון להעלות בכאן בקצירת האומ"ר מספר הארות במה שכתב ידידנו הרה"ג יוסף בא-גד שליט"א בירחון אור תורה "סיון תשמ"ט סימן קל"ו) בענין מימרות השגורות בפי העם כמאמרי חז"ל ולא נודע מקורן, וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

בסימן 16: כבד את ה' מהונך אל תקרי מהונך אלא מגרונוך - כתב דלא נמצא בשום מקום. אמנם באמת הוא נמצא ברשימי על אתר במשלי (ג, ט) על הפסוק הנ"ל, וז"ל: מכל מה שחנך אפילו מקול ערב (אל תקרי מהונך אלא מגרונוך). עכ"ל. ועיין בס"ח (סימן קכ"ט) שמובא בזה הלשון: כבד את ה' מהונך ממה שהנאך, יש לך קול ערב מצוה להתפלל. ובדומה לזה איתא בפסיקתא רבתי פיסקא י'. וראה בזוהר הקדוש (יתרו צ"ג ע"א) מהונך, מחונך בחו"א דניגונא. ע"ש.

במס' 15 (בעמוד תתכ"ב): אזנים לכותל - כתב שנמצא בויק"ר פל"ב. וע' לרשימי בברכות (ח:): בד"ה אלא בשדה, שכתב "דאמרי אינשי אזנים לכותל", ולא ציין למדרש. וצ"י. ודבר הפלא ופלא ומוסר גדול מזה ראיתי פעם בספר פחד יצחק למפרונוטי (אות א', אזנים) שציין מקור למאמר זה בילקוט קהלת על הפסוק ובעל כנפים יגיד דבר, וכתב שבעיר מנטובא מחוץ לפתח העיר יש ארמון מלכים הנקרא "פאלציו-דליטיא" ושם בית וחדר גדול מאד והיושב בזוית זו ומדבר דבריו בפיו קרוב אל הזוית בקול נמוך מאד מאד עד כי אפילו האנשים הקרובים אליו לא ישמעו מאומה, האיש הנותן אזנו בזוית שכנגדו באלכסון ישמע כל הדברים הנאמרים בלחישה ברורים מאד ובשפה ברורה. וכתב עוד: ואני המחבר פעמים רבות הייתי שם ושמעתי שכיוצא בזה נמצא בהרבה מקומות באיטליא וחוצה לה... ואולי לזה כיוונו רבותינו באומרם אזנים לכותל כלומר לפעמים אדם מדבר וחושב שאין שומע וטועה יען כי דבריו נשמעים למרחוק בהקרב האוזן לכותל וכאילו יש לכותל אזנים לשמוע. וזהו אומרם בגמרא חגיגה פ"ב שמא יאמר אדם מי מעיד וכו' קורות ביתו וכו' מעידים בו שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכו'. ועוד הביא שם ראיות לכך מכמה ספרים ע"ש. ישמע חכם ויוסף לקח. ומצאתי לפני כמה שנים רמז בפסוק נחפשה דרכינו ונחקורה, כלומר ונח קורה שלא יזכירו לו ביום הדין מעשיו הרעים אם יחזור בתשובה. בסוף עמוד תתכ"ב הביא משם הגרא"ק דבר נחמד בענין המאמר איזהו חכם הרואה את הנולד ולא אמר איזהו נביא, וראיתי להביא פירוש יפה למאמר זה מספר שרי המאה (ח"ב עמ' 122) על שם הרבנית אם האחים מוולוז'ין, דהיינו שהמילדת רואה ראשונה את הילד הנולד על ידה ולכן נקראת חכמה.

לכ' הרה"ט הרב יוסף בא-דז פ"ט"א
 ראיתי בספרו שצרי ל'אומד רשימה de מאמרי חז"ל
 de נודע מקורם: בשם הכרא"ק.
 והנה כמה הארות:
 1) כל הכוונות כאילו צוה צ"צ שמלכיר הרמב"ם
 (שם בה' דעות פ"ב) נמצא כידוע בזה (א כז: בה'
 דעות ה' קפ"ה; ד' קצ"ט, וצוה).
 2) בצנ"ן החזרת החזיר שהביא האר-החיים, וכבר
 תמה עליו התורה תמימה, אבל כבר מובא לפנינו
 כמו צורה מאמרות לרא"ח מאמרו חיקור
 דין ח"ה פ"ז ושו"ת רצ"ב ח"ה ס' תתכ"א וצוה.
 ומאמר דומה בקה"ת רבה א כח, לטוב מלכות
 רביצית, ור"י אהרנא"ל ביוצרות מלכו, ציון רביצו
 פ"ג, טו"ז שנה ליו"ל נוצרי. וצ"י מדרש תהי"ט אב"ר
 ד"ל רס"ח הצרה ד'. וצ"י ח"ה פ' 18 א.ב. 186 ב.ה.
 א. 350
 3) כל הרודף אחרי הכבוד. נמצא בדרשות מהר"ל
 דרשה לשבת תשובה צ"א טו.
 4) כבוד ד' מהונך - ארוך שם מובא ברשימי צ"ל
 .fen
 5) אט תצנני יום שם נמצא בספרי
 צקה שם.
 בכבוד וביקרא דאורייתא
 de מנה אפי"ר
 רב "בית-אל"

בית אל ישוב קהילתי Bet-El
 דן מנחם בלימן 90300
 M.P. Mirroch Binjamin 90300 ISRAEL
 טל. 02-976344, 976380

ל' הרה"ט הרב יוסף בא-דז פ"ט"א
 ראיתי בספרו שצרי ל'אומד רשימה de מאמרי חז"ל
 de נודע מקורם: בשם הכרא"ק.
 והנה כמה הארות:
 1) כל הכוונות כאילו צוה צ"צ שמלכיר הרמב"ם
 (שם בה' דעות פ"ב) נמצא כידוע בזה (א כז: בה'
 דעות ה' קפ"ה; ד' קצ"ט, וצוה).
 2) בצנ"ן החזרת החזיר שהביא האר-החיים, וכבר
 תמה עליו התורה תמימה, אבל כבר מובא לפנינו
 כמו צורה מאמרות לרא"ח מאמרו חיקור
 דין ח"ה פ"ז ושו"ת רצ"ב ח"ה ס' תתכ"א וצוה.
 ומאמר דומה בקה"ת רבה א כח, לטוב מלכות
 רביצית, ור"י אהרנא"ל ביוצרות מלכו, ציון רביצו
 פ"ג, טו"ז שנה ליו"ל נוצרי. וצ"י מדרש תהי"ט אב"ר
 ד"ל רס"ח הצרה ד'. וצ"י ח"ה פ' 18 א.ב. 186 ב.ה.
 א. 350
 3) כל הרודף אחרי הכבוד. נמצא בדרשות מהר"ל
 דרשה לשבת תשובה צ"א טו.
 4) כבוד ד' מהונך - ארוך שם מובא ברשימי צ"ל
 .fen
 5) אט תצנני יום שם נמצא בספרי
 צקה שם.
 בכבוד וביקרא דאורייתא
 de מנה אפי"ר
 רב "בית-אל"

מי יעלה בהר ה'
 דף הדרכה
 לעולה להר הבית
 לגברים

כתב על-ידי רבני אגודת יל"א הר המור,
 בחסות חוב' דב ליאו"ר סני"א

והעירני ר' אריאל רוטשטיין, תלמיד ישיבת "שערי בינה" בירושלים:
 (1) לסעיף 11 - "אין אורח מכניס אורח", יש מקור במס' דרך ארץ זוטא פרק שמיני.

מסכת דרך ארץ זוטא פרק שמיני

(ד) וכל שיש לו ברשת פנים לא
 במדה [הוא] חוטא שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי
 תחטאו: (כל ת"ח המזלזל בנפ"י ה"ז מעונה. מעונה סמט) האוכל לפני האורח
 [ג]. מעונה סמט אורח מכניס אורח. מעונה ממנו האוכל לפני ת"ח. אורח
 המסריח

(2) למאמר "דמחציף כולי האי" - יש מקור חלקי במסכת כלה פרק שני.

מסכת כלה רבתי פרק ראשון

פרק שני

ר' יהודה אומר עז פנים לגידגם בוש פנים לנן עזן. עז פנים ר' אליעזר אומר
 ממור ר' יהושע אומר בן הגדה ר' עקיבא אומר ממור ובן הגדה: [גמ'] ס"ט
 דר' יהודה דכתיב (א) העז איש רשע בפניו,

(3) למאמר "מאן מלכי רבנן" - יש מקור בטוש"ע או"ח א', בית יוסף. וראה בכרך א' בפרק "דרוש מנהיג".

אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר א

וּמִשׁ ע"כ הוהיר שקעיו מנפך כנגד המלעגים ולא תבוש ממני שמת העוה
 מעונה מאל כמו שזכר ואין דלוי להסתמש ממנה כלל אפי' בעטרת השי"ת
 לדני דברי עות כנגד המלעגים כי יקנה קצין נכפשו להיות עו אפי' שלא במקום
 עטרתו ית' לך כתב ולא תבוש כלומר אפי' אומר לך שקעיו מנפך כנגד המלעגים

ואפי' לדבר להם דברי עות אלא לענין שלא תבוש מהם אף על פי שילעגו עליך ומכני שעדיין יקשה שאין ראיה מריב'ו שלענין מורא מלעשות העבירה אפשר שירא האדם
 מנכר ודם מן יודע הדבר למלכות ויגרסו בחפץ שינוי תוכף ומיד משא"כ בהשי"ת שהוא ארך אפים אומנם אפי' לך אדם שימח מלעשות מצות השי"ת מפני טעם צער דם
 לשיטתך יחודה בן חומא להוהיר עליו לך הניא ראייה מדוד החלף ע"ה שאמר ואדברה בעדותך נגד מלכים ולא אבש ברי שהיה מתפאר שלא היה מתבייש מבני אדם
 בעשיית המצות ולפי שקשה שאי אפשר לפרש בן שהרי דוד החלף ע"ה חלף היה ולא היה לו להתבייש מבני אדם כי מי הוא ואפי' זה הוא אשר יחללנו לנו להלעג עליו
 וא"כ ע"כ פירוש הפסוק קד ואדברה בעדותך נגד מלכים מאן מלכי רבנן ולא אבש כי אפי' לא היו מתבייש עליו ועכ"ל לא היה מתבייש מאס. וא"ת אפי' כשהיה צרח בין
 הש"ג היה מוסר ציניהם ולא היו מלעגים עליו לך כתב אף כי היה נרדף כלומר אף על פי שהיה מוסר ציניה' מכל מקום להיותו נרדף היה מקום להלעג עליו כשרואה
 אותו מחוקק בתורתו באתרם אליו וים וים הלא יראתך כסלחך וגו' :

מקור למימרות:

מנא הא מילתא (מנה"מ)

מקור לפתגמים מפורסמים לפי ב"ק צב.

- 1) "כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר, נענה תחילה". דכתיב, (איוב מב-ז), "וה' שב את שבת איוב בהתפללו בעד רעהו". או מפסוק: "ויתפלל אברהם אל האלוקים וירפא אלוקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו" (בר' כ-ז). וכתב, "וה' פקד את שרה כאשר אמר: .
- 2) "בהדי הוצא לקי כרבא" (עם הקוץ לוקה גם הכרוב). דכתיב, "למה תריבו אלי כולכם פשעתם ביי" (ירמיהו ב-כט) משמע "כולכם" אפילו אלו שלא פשעו. או מהפסוק "עד אנה מאנתם לשמור מצוותי ותורתיי" (שמות טז-כח). משמע שאף משה ואביו בכלל זה למרות שלא חטאו.
- 3) "בתר עניא אזלא עניותא" (אחר העני הולכת עניות). דתנן, "עשירים מביאים ביכורים בקלתות (סלים) של זהב ושל כסף (ומוחזרים הסלים לבעלים). ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה". (ביכורים פ"ג מ"ח). או מהפסוק "וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג-מה). ופרש"י - לא די לו נגעיו (הצרעת) אלא מבייש את עצמו. (ומודיע ברבים).
- 4) "השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה" וכן "שיתין רהוטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרד" ופרש"י - שישים איש רצו ולא הגיעו לאוכל שחרית. דכתיב - "לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמשי" (ישעיה מט-י) או מהתורה - "ועבדתם את ה' אלקיכם" (שמות כג-כה) - זו ק"ש ותפילה, "וברך את לחמך ואת מימך" - זו פת במלח וקיתון של מים (ששותים בבוקר) ואז מתקיים המשך הפסוק "והסרותי מחלה מקרבך", מחלה = 83 חלאין שיש במרה ופת במלח שחרית וקיתון של מים - מבטלן.
- 5) "חברך קרייך חמרא אוכפא לגביך מוש" (אם חברך קורא אותך "חמור" שים על גבך אוכף והודה לדבריו) דכתיב: "ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי? ותאמר מפני שרי גברתי אנכי בורחת" (בראשית טז-ח), ופרש"י - "שפחת שרי" - אמר לה והיא ענתה שרי "גברתי".
- 6) "מילתא גנאה דאית ביך קדים אמרה" (דבר מגונה שיש בך הקדם אתה לאומרו, ולא שישמע מפי אחרים) דכתיב: "ויאמר עבד אברהם אנכי" (בר' כד-לד).
- 7) "שפיל ואזיל בר אוזא ועיניה מטייפיה" (כפוף והולך הברווז אך עיניו נשואות למרחקים, שלא יהא בוש מלשאול צרכיו) דכתיב: "והטיב ה' לאדני וזכרת את אמתך" ופרש"י - "באביגיל כתיב שהתנבאה שימות בעלה ורמזה לדוד שכיכר יופיה".
- 8) "שיתין תכלי מטייה לכפא דקל חבריה שמע ולא אכל" (שישים צרות ומכאובים באות לשיניים של אדם שמתייסר כששומע את קול חברו אוכל והוא אינו אוכל) דכתיב: (בדברי נתן הנביא על סעודת המלכת אדונייהו) "ויזבח שור ומריא וצאן לרוב ויקרא לכל בני המלך... ולי אני עבדך... לא קרא" (מ"א א-כה) או מהפסוק בתורה: "ויביאה יצחק... ויקח את רבקה ותהי לו לאשה"... וכתב בתריה: "ויוסף אברהם (ופרש"י: "נתקנא ביצחק) ויקח אשה".
- 9) "חמרא למריה טיבותא לשקייה" ופרש"י - היין של המלך והשותין אותו מחזיקין טובה לשר המשקה ולא למלך, דכתיב: "וסמכת את ידך עליו... למען ישמעון" (במדבר כז-יח) וכתב: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו... (דברים לד-ט) ופרש"י - "תלה החכמה והגאולה במשה, כאילו הוא נותנה ליהושע, והיא אינה אלא מפי הקב"ה".
- 10) "כלבא בכנפי גללי מבלעי" (כלב ברעבונו אפילו גללים הוא בולע) דכתיב: "נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק" (משלי כז-ז).

הערות הרב ליבמן מבני-ברק

לסעיף 10 - המאמר "הקב"ה מדקדק עם בריותיו" אכן מופיע בשינוי קל ברש"י לע"ז ית. להתלמד. ומיהו הקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה. (יבמות כא: - זו טעות במ"מ ברש"י וצ"ל יבמות קכא:!)
לסעיף 14 - לו: "איזהו חכם המכיר את מקומו" - אין פסוק כזה והכל מסתמך על "כל אחד ואחד מכיר את מקומו" (אבות במ"ח מידות, פ"ו, ו').

לכבוד הרה"ט ר' יוסף הא-אד שליט"א, ראש ישיבת נחלים

נתבקשתי צ"י כבוד תורתו להצלות על הכתה את שאר לשונות חז"ל השאריות על לשוננו ולא נמצא להם מקור בש"ס ובמדרשים:
א. "צדיק אור והקב"ה מקיים" - כצ"ל זה מצאנו בחו"ק טז: "מי מושל בו צדיק שאני אור אלירה ומבטלה" וצ"ל ב"מ פה.
ב. "פנחס זה אליהו" - לא נמצא בש"ס אלא ברש"י ב"מ קיד בלשון אליהו הוא פנחס. וכצ"ל זה פשה"ר פ"ב.
ג. "זה מלכים ושמים ביד ה'" - לא נמצא בסוק או מאמר חז"ל בלשון זה אלא מקורו בספר משלי כא-א' "פלאי מים זה מלך ה' צדיק ה'".

ד. מרע"א פסוקיה דאנשי "וצעו לי מקדש ושכנתי בתוכם" - בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כאו"א - לא נמצא מקורו אלא באלשיך ט.

ה. המילים "מלאכת מחשבת אסרה תורה" מקורו פסע ראשונה בש"ס במס' ביצה יז:

ו. כמדומני שכת"ר צ"ל "מאן מלכי רבנן" מקורו מנדרים כ: "מאן מלכי השרת רבנן" ויתכן שמקורו מליטין סה "מלך דרבנן איקרי מלכים וכו'".

ז. "ארבע כוסות כנסד ארבע לשונות של אולפה" - אין בחז"ל לשון ארבע לשונות של אולפה אלא ארבע אולפות צ"ל ירושלמי פסחים פ"ו הל"א וכן הוא בפ"ר פ"א - ה' ופשו"ר סוף פרשה ו'.

ח. כמדומה לי שלא מוזכר בספר טע מאמר חז"ל "אין בעל הנס מכיר בניסו" ומקורו בנידה לא. "אפי' בעל הנס אינו מכיר בניסו".

ט. לצינות אחת דוחה מאה תוכחות - מסיפת ישראל.

י. אין חכם כבעל הנסיון - מקורו בפ"ר העקיפה עה"ת שער יד.

כבוד ובהצרכה,
יוסף חיים שימל

שפה אחת ודברים אחדים / רפאל לוי אחרי העני הולכת העניות

(ראה מס' 3)

במסכת בבא קמא צב, ע"א למדנו: "מנא הא מילתא דאמרי אינשי: בתר עניא אזלא עניותא? (מניין דבר זה שאומרים אנשים - אחר העני הולכת עניות?) אמר ליה דתנן (אמר לו ששנינו במשנה): עשירים מביאין בכורים בקלתות (בסלים) של זהב ושל כסף (למקדש, והכהנים נוטלים את הביכורים ומחזירים את הקלתות), ועניים (מביאים את הביכורים) בסלי נצרים של ערבה קלופה, הסלים והביכורים נותנים לכהנים (נמצא, שהעשיר מקבל בחזרה את הסל של זהב שהביא, ואילו העני מאבד גם את סלו)".

התודה למי?

(ראה מס' 9)

במסכת בבא קמא צב, ע"ב: "מנא הא מילתא דאמרי אינשי: חמרא למריה, טיבותא לשקייה?" (מנין דבר זה שאומרים אנשים: היין לבעליו, וחזקת הטובה של השותה היא לזה שמשקה אותו?) רש"י אומר: "חמרא למריה... היין של מלך הוא, והשותין אותו מחזיקין טובה לשר המשקה ולא למלך".

הקוץ והכתב

(ראה מס' 2)

במסכת בבא קמא צב, ע"א למדנו: מנא הא מילתא דאמרי אינשי: בהדי הוצא לקי כרבא? (מניין דבר זה שאומרים אנשים - יחד עם הקוץ לוקה גם הכרוב?) "רש"י אומר: "בהדי הוצא לקי כרבא - קוץ הגדל אצל הכרוב, כשבא לעקרו - פעמים שנעקר הכרוב עמו, ונמצא לוקה בשבילו, כלומר, שכני רשע - לוקין עמו".

הרב בא-גד בהיותו מנהל המרכז לחינוך דתי, מקים את ישיבת הכותל ביחד עם הרב א. בינה זצ"ל ומארגן הכנסת מיטות לתלמידים, ערב תשעה באב התשכ"ז.